

جرم شناسی روابط فرا زناشویی در فضای مجازی

(تاریخ دریافت ۱۴۰۰/۰۴/۱۵، تاریخ تصویب ۱۴۰۰/۰۹/۱۸)

سید مسعود حسینی

دکتر مرتضی براتی^۱

چکیده

خیانت به همسر موضوعی است که تأثیرات نامطلوب خود را بر تمام ابعاد زندگی فرد می گذارد. این رفتار در جامعه نیز بسیار ناپسند است و با طرد شدن فرد از جانب اطرافیان همراه خواهد بود. با این حال گاهی شرایط زندگی زوجین به گونه ای پیش می رود که خیانت به همسر شکل می گیرد. در کنار آن عوامل اجتماعی و فردی نیز می توانند باعث بروز خیانت در همسر شوند. تحولات اجتماعی دهه های گذشته در سطح جهانی، نظام های خانواده را با تغییرات، چالش ها، مسائل و نیازهای جدید و متنوعی مواجه کرده است و طی همین مدت خانواده به شکلی فزاینده به علل و عوامل متعدد و پیچیده ای در معرض تهدید قرار گرفته است.

واژگان کلیدی: فضای مجازی، خیانت، خیانت مجازی، روابط فرا زناشویی

بخش اول: کلیات

بعضی از شبکه‌های ماهواره‌ای به طور تخصصی تمام تمرکز خود را بر مقوله خانواده نهاده است و پیام مشترک برنامه‌های این شبکه‌ها عبارتند از " : ترویج خانواده‌های بی سامان و لجام گسیخته در مقابل ساختار خانواده، عادی سازی خیانت همسران به یکدیگر، عادی جلوه دادن روابط جنسی دختر و پسر پیش از ازدواج و عادی جلوه دادن سقط جنین برای دختران" (شکر بیگی ۱۳۹۱) وقتی کارکردهای خانواده، از قبیل کارکردهای روانی، اجتماعی، زیست شناختی و عاطفی یکی پس از دیگری آسیب می بیند، اعضای آن به تدریج احساس رضایتمندی خود را از دست می دهند. گاهی ممکن است طلاق قانونی بین زوجین به دلایل مختلف رخ ندهد اما بعد دیگری از طلاق که همان طلاق عاطفی می باشد در بین زوجین ایرانی رواج پیدا کرده است. (خواجه نوری ۱۳۹۰) افزایش استفاده از اینترنت و به ویژه شبکه‌های اجتماعی موبایلی این روزها به رغم استفاده‌های مفیدی که دارد، در اشتغال کنار به کار طولانی زوجین، موجبات دوری اعضای خانواده از یکدیگر را فراهم ساخته است به گونه‌ای که به رغم نزدیکی فیزیکی و در زیر یک سقف بودن در داخل خانواده، گاه فاصله عاطفی و معنوی زیادی را از یکدیگر تجربه می کنند و افراد خانواده کمترین مراودات و گفتگوی همدلانه را با هم دارند این آسیب موضوع‌هایی را نیز در خانواده‌ها به وجود آورده که در کنار سایر عوامل مخرب در روابط خانوادگی، سست موجبات شدن بنیاد خانواده‌ها و طلاق عاطفی زوجین و کمرنگ شدن صمیمیت میان اعضای خانواده همچنین و گسترش شکاف نسلی را فراهم کرده است کارشناسان علت بسیاری از طلاق‌های عاطفی و فرازناشویی روابط را نبود ارتباط و تعامل صحیح و گفتگوی همدلانه در بستر خانواده ذکر کرده‌اند. هدف از پژوهش حاضر بررسی مختصری از خیانت در فضای مجازی و علتهای روابط فرازناشویی در فضای مجازی است. خیانت یکی از بدترین تجربه‌هایی است که شخص می تواند تجربه کند. خیانت خلاف وعده عمل کردن است که باعث می شود طرف مقابلتان دیگر به شما اعتماد نداشته باشد. میزان خیانت در روابط دوستی و همچنین روابط زناشویی پدیده رایجی است ولی

در روابط زناشویی عواقب تلخی در پی خواهد داشت. در روابط زناشویی، هر نوع فعالیت یا رابطه ای که در آن شخص لذتی را که باید با همسرش تجربه کند، با شخص سوم باشد، خیانت تلقی می شود. خواه این رابطه یک رستوران رفتن باشد، خواه رابطه جنسی. هر دو اینها موجب برهم ریختن شریک زندگی خواهد شد، پس خیانت است. اینکه برخی معتقدند خیانت فقط خیانت جنسی است، سخت در اشتباهند. اگر اینطوری است که می گوید پس چرا آن را از همسران مخفی می کنید؟ اگر خیانت نیست پس چرا همسران را آشفته می کند؟ شبکه های اجتماعی مجازی، انتقال و هدایت دامنه ی گسترده ای از نمادها، هنجارها و ارزش ها، عقاید، پیام ها و افکار درون جوامع را بر عهده گرفته اند تا جایی که برخی صاحب نظران معتقدند که شبکه های اجتماعی مجازی کل زندگی فرهنگی و اجتماعی را دگرگون می کنند. (استافورد ۲۰۱۹) مهمترین عامل در رضایت زناشویی را انطباق بین همسران معرفی میکند و رضایت زناشویی را احساس عینی خوشنودی، رضایت و لذت تجربه شده توسط زن و شوهر میداند (رضوی زاده ۱۳۹۲)

بخش دوم: بررسی ماهیتی موضوع

گسترش فضای مجازی در رابطه بین اعضای خانواده بخصوص زوجین تغییراتی بوجود آورده است از جمله میتوان به شکاف نسلیها به علت رشد تکنولوژی، از بین رفتن حریم ها بین اعضای خانواده، کاهش ارتباط بین والدین و فرزندان، همچنین کاهش ارتباط بین زوجین نام برد. هر چیزی که مانع ارتباط نزدیک زوجین با یکدیگر در محیط خانه شود، بستر طلاق عاطفی را شکل می دهد. افزایش استفاده اعتیاد آمیز از فناوری اطلاعات و ارتباطات به خصوص شبکه های اجتماعی، می تواند محرک خوبی برای بروز سردی روابط میان زوجین و حتی دیگر اعضای خانواده شود. در واقع بدینی های منشعب از فضای دیجیتالی، یکی از بستر های توسعه طلاق عاطفی و همچنین روابط با غیرهمسر (روابط فرازناشویی) و آشنایی با افراد جدید در کشور بوده که این موضوع در شبکه های اجتماعی و پیام رسان های موبایلی که گروهی از

افراد، بدون هیچ ضابطه‌ای به تبادل اطلاعات و ارتباطات اقدام می‌کنند، به وفور قابل مشاهده است.

بخش سوم: بررسی هدف، سوال و فرضیه پژوهش

با توجه به ضرورت یادشده، هدف این مقاله از جنبه نظری، نقش استفاده از فضای مجازی در روابط فرازنشویی و ارتباط بین زوجین و تاثیر آن در بوجود آمدن طلاق عاطفی در بین طرفین و بروز آسیب‌ها و تهدیدها در زندگی افراد جامعه میباید پرسش اساسی مقاله این است که استفاده از فضای مجازی چگونه باعث کم شدن ارتباط و سردی بین زوجین یا بعبارتی طلاق عاطفی بین زوجین می‌گردد؟ و راهکارها و پیشنهاداتی برای به حداقل رساندن روابط فرازنشویی. در پاسخ به پرسش یاد شده این فرضیه ارائه می‌گردد، وقتی زوجین بسیاری از زمان زندگی و وقت‌های در خانه را به ابزارهای دیجیتالی مانند بازی‌های رایانه‌ای و پرسه زدن در شبکه‌های اینترنتی صرف کنند و به جای صحبت با یکدیگر و ارتباط با فرزندان، در بهترین حالت مشغول فرورورد کردن عکس‌ها و ویدئوهای جالب در اینترنت به یکدیگر در فضای پیام‌رسان‌ها باشند، قطعاً، مهارت‌های ارتباطی و تبادل تجربه و شناخت اعضای خانواده کاهش پیدا می‌کند.

بخش چهارم: پیشینه پژوهش

یکی دیگر از موضوعاتی که در حوزه شبکه‌های اجتماعی مطرح می‌گردد، سست شدن بنیان خانواده و افزایش طلاق در سطح جوامع می‌باشد به طور کلی رواج هرچه بیشتر استفاده از انواع شبکه‌های اجتماعی موجب گردیده که زوج‌های شکاک، افرادی را ترغیب کنند تا در فضای مجازی به سراغ همسرشان بروند و بدین وسیله میزان پابندی همسر خود را آزمایش کنند. اکثر جوانان و نوجوانان امروزی و بعضی از بزرگترها، شبکه اجتماعی را در حدی می‌شناسند که عامل به اشتراک گذاشتن عکس‌ها، خاطرات و نظرات در بین دوستان و آشنایان است. این محیط مجازی در نگاه آن‌ها محیط خوب برای یافتن دوستان قدیمی و تازه شدن

روابط است. اما بایستی به این نکته نیز دقت داشته باشیم که در عصر انواع آلودگی های محیطی و اخلاقی، وجود این نوع تکنولوژی ها به انسان راحت طلب بهانه می دهد که دیگر به سمت صله رحم در عالم فیزیکی و متن جامعه گام بر ندارد. (دیلی تلگراف ۲۰۱۲) در دوران مدرن و رسانه های اجتماعی قوانین روابط تغییر کرده است. سهولت استفاده و دسترسی به فناوری به طور فزاینده ای تاثیر زیادی در رابطه با افراد دیگر را چه از دوستان و چه از میان غریبه ها گذاشته است. بدون تردید فضای مجازی، قوانین دوستیابی و رابطه های زناشویی را نیز تغییر داده است. طلاق عاطفی به عنوان آسیب اجتماعی پنهان، بیشترین تبعات منفی را در خانواده ایجاد می کند که شاید در ظاهر زوجین از تاثیر این امر هم غافل باشند و از آثار مخرب آن مطلع شوند اما با گذشت زمان و بروز مشکلات اقتصادی افراد به ناچار ساعت های طولانی بیرون از خانه کار می کنند که بعد از آمدن به خانه به خاطر تنش های طول روز کمتر با یکدیگر تعامل و صحبت می کنند و همچنین وجود وسایلی مانند ماهواره و سریال های ماهواره ای خود در توسعه روابط نامشروع و خارج از چهارچوب خانواده نقش موثری داشته و باعث حاکم شدن روابط سرد بین زوج ها می شود و زمینه ایجاد توقعات غیرمعمول و برآورده شدن آن از طرف یک زوج را فراهم می کند. یکی از مشکلات جامعه ما جایگزین کردن شبکه های مجازی به جای ارتباط و تعامل بین زوج ها است که زن و مرد ناخواسته درگیر ارتباط های پوچ و نادرست می شوند که تنها راه آن این است که زن و شوهر ارتباط خود را مدیریت کرده و با انجام تفریحات سالم و مشترک روابط بین اعضای خانواده را مستحکم و به جای این که محبت واقعی را در فضاهای مجازی پیدا کنند، با در کنار هم بودن، انجام کارها و تفریحات مشترک بزرگ کردن حسنات و نادیده گرفتن ایرادها، ارتباطات عاطفی بین اعضای خانواده را مستحکم تر کنند.

بخش پنجم: اهمیت و ضرورت پژوهش

به اعتقاد همه کارشناسان مسائل اجتماعی، جامعه شناسان، روانشناسان و مشاوران خانواده پژوهش در زمینه حفظ کانون خانواده و جلوگیری از فروپاشی آن و شناخت نقاط آسیب از

اهمیت و ضرورت ویژه‌ای برخوردار است. همچنین با توجه به این که کشور ما در حال گذر از جامعه سنتی به مدرنیته است لذا در این گذر، آسیب‌های فراوانی وجود دارد که باید مورد تحقیق و پژوهش قرار گیرد. پذیرش جامعه مدرن لوازمی دارد که با آموزش به حاد جامعه، آمادگی لازم در آن جهت مدرنیته شدن را فراهم می‌سازد. خانواده از مهم‌ترین کانون‌هایی است که در این مرحله موارد آسیب‌قرار می‌گیرد و خیانت‌های زناشویی از جمله این آسیب می‌باشد. در حقیقت استحکام و استواری خانواده به ازدواج و رابطه زناشویی پایدار و بنیادین بستگی دارد. یعنی هر گونه تزلزل و سستی در سازگاری زناشویی و یا وجود یک ازدواج ناموفق علاوه بر آن که آرامش روانی زوجین را مختل می‌کند، افسردگی و اضطراب را می‌افزاید، بقا و دوام خانواده را نیز در معرض تهدید قرار می‌دهد (سودانی و هکران ۱۳۹۰). خیانت زناشویی پدیده‌ای چالش‌انگیز است که بسیاری از درمانگران با آن مواجه می‌شوند. یکی از دلایل رایج برای پایان دادن به زندگی مشترک و انجام طلاق، خیانت زناشویی می‌باشد. پژوهش‌های خارج از کشور نشان می‌دهد رابطه جنسی در حالی که فرد متاهل است، یک عامل پیش‌بینی کننده مهم برای طلاق است. (اماتور پریویتی ۲۰۰۳)

بخش ششم: اعتیاد به اینترنت و فضای مجازی و تاثیر منفی رسانه‌های اجتماعی بر نوجوانان

تحقیقات نشان می‌دهد که جوانان و نوجوانانی که بیش از دو ساعت در روز را صرف استفاده از رسانه‌های اجتماعی می‌کنند، بیشتر احتمال دارد که در معرض خطر ابتلا به اختلالات روانی مانند افسردگی و اضطراب قرار گیرند.

بند اول: اختلالات در خواب

مطالعات متعدد نشان داده است که افزایش استفاده از رسانه‌های اجتماعی و تجهیزاتی مانند تلفن، لپ‌تاپ و... قبل از خواب ارتباط معنی‌داری با کیفیت پایین خواب در جوانان و نوجوانان دارد. همچنین مطالعات نشان داده است نوجوانان و جوانانی که فقط از فیس‌بوک

برای مدت کوتاهی استفاده کرده‌اند، نگرانی‌های بیشتری در مورد تصویر بدن خود نسبت به افرادی که اصلاً از این شبکه‌ها استفاده نکردند، دارند.

بند دوم: ایجاد رفتارهای پرخطر جنسی

یکی از اثرات منفی رسانه‌های اجتماعی بر جوانان و نوجوانان، فراوانی محتوای آزار جنسی در سامانه‌های مختلف است. برخورد با محتوای جنسی که رفتارهای خطرناک یا غیر واقعی را به تصویر می‌کشد، اثرات منفی بر نوجوانان که در آغاز تکامل هویت جنسی خود هستند، می‌گذارد. این امر موجب می‌شود که آنها انتظارات غیر معقولی از هنجارهای جنسی داشته باشند.

بند سوم: توقف رشد مغز و یادگیری

جوانان و نوجوانان مبتلا به اعتیاد اینترنتی در طول زمان دچار تغییرات ساختاری خصوصاً در قشر خاکستری مغز خواهند شد که می‌تواند کیفیت یادگیری و روند تحصیلات آن‌ها را مختل کند.

بند چهارم: اثرات مثبت رسانه‌های اجتماعی بر جوانان و نوجوانان

دسترسی به اطلاعات سلامت یکی از فواید رسانه‌های اجتماعی است. اطلاعات تخصصی سلامت که شبکه‌های اجتماعی ارائه می‌دهند، برای نوجوانانی که ممکن است از نظر بهداشت روان رنج ببرند، فرصتی برای خواندن، تماشا یا گوش دادن و درک تجربه‌های بهداشتی را فراهم می‌کند و آن‌ها را به واقعیت و هویت واقعی خود نزدیک می‌کند. همچنین مکالمات در رسانه‌های اجتماعی می‌تواند جوانان و نوجوانان را با تعاملات ضروری برای غلبه بر مسائل مربوط به سلامت آماده کند؛ بخصوص هنگامی که ممکن است برای حمایت چهره به چهره در فضای واقعی دسترسی وجود نداشته باشد. در عین حال بسیاری از جوانان و نوجوانان با

پیوستن به گروه‌های صفحات مربوط به آنها می‌توانند همدردی کرده و افکار و نگرانی‌های خود را با افراد دیگری اشتراک بگذارند.

بند پنجم: افزایش خودباوری در نوجوانان

بنا بر اعلام معاونت بهداشت وزارت بهداشت، خودباوری و هویت فردی، جنبه‌های مهم توسعه در طول سال‌ها هستند. رسانه‌های اجتماعی می‌توانند به عنوان یک سکوی موثر برای بیان احساسات، مثبت عمل کنند؛ به این ترتیب که نوجوانان و جوانان بهترین ایده‌های خود را ارائه دهند. شواهدی نیز وجود دارد مبنی بر اینکه دوستی قوی جوانان و نوجوانان می‌تواند با تعاملات رسانه‌های اجتماعی تقویت شود و آن‌ها بتوانند با کسانی که قبلاً می‌شناختند ارتباط بیشتری برقرار کنند. شبکه‌های اجتماعی مجازی به عنوان ابزاری ارتباطی که می‌تواند جنبه‌های مثبت و موثری در توسعه فرهنگی و روابط انسانی ایفا کند به دلیل مدیریت ناصحیح و استفاده افراطی و بدون تعقل و تعمق از سوی کاربران، این روزها برای بسیاری از خانواده‌ها به تهدیدی جدی تبدیل شده تاجایی که جنبه‌های آسیب‌شناسانه آن بیش از کارکردهای مثبتش جلب توجه می‌کند. شواهد پژوهشی و نظرات کارشناسان حاکی از آن است که این موضوع به ویژه سلامت و بقای خانواده‌ها را در ابعاد مختلف به خطر انداخته است. امروزه در بسیاری از طلاق‌ها و نابسامانی‌ها و خیانت‌ها در روابط زوجین شبکه‌های اجتماعی مجازی به عنوان یکی از مهمترین عوامل نقش‌آفرینی می‌کند. فضای مجازی و اینترنت از گذشته تا به امروز تحولات سریع و روزافزونی داشته علاوه بر اینکه این تحولات گسترده و مثبت برای جامعه بشری نکات بسیار ارزنده‌ای به ارمغان آورده است اما تهدیدات بسیاری در حوزه فضای مجازی و روابط فرازناسویی زندگی انسانها را تهدید میکند. به گزارش گروه رسانه‌های خبرگزاری تسنیم، روزهای اول که یک زوج با همدیگر آشنا می‌شوند، قلب‌شان را تمام و کمال به طرف مقابلشان می‌دهند و همه توجه و فکرشان او می‌شود. اما مشخص نیست که چرا به مرور و با گذشت زمان چرا این عشق و علاقه کمرنگ می‌شود و آخر به جایی می‌رسد که یکی از زوجین یا هر دو به هم خیانت می‌کنند. دیگر بخشی از قلبشان مال نفر دیگری است

و با نفر دیگر حالشان خوب است. دیگر عشق را از شخص دیگری مطالبه می‌کنند و می‌خواهند نیازهایشان را با نفر دیگری برطرف کنند. تنوع طلبی، بی توجهی طرف مقابل، از بین رفتن عشق، بی احترامی و سرکوفت زدن، تهمت یا دعوا؛ مشخص نیست که چه عاملی بیشتر از همه باعث رشد خیانت در جامعه شده است؟ خیانت، مسئله‌ای است که همه افراد در مورد آن گزارش‌دهی درستی نمی‌کنند و به هیچ عنوان شما نمی‌توانید از افراد بپرسید که آیا شما خیانت می‌کنید یا نه و جز آسیب‌هایی است که آمار آن نه کم و نه زیاد قابل استناد نیست. همچنین باید مشخص شود که خیانت در چه حد؟ ارتباطاتی که در تلگرام و شبکه‌های مجازی وجود دارد؟ یا خیانت کلامی و یا حتی خیانت جنسی؟ با توجه به اینکه اکثر خانواده‌های ایرانی ارتباطات در شبکه‌های اجتماعی به صورت مخفیانه را نیز خیانت می‌دانند یا تماس تلفنی با جنس مخالف و زدن حرف‌های نامتعارف را نیز جز همین دسته می‌شمارند. در جامعه ما ممکن است که خیانت شیوع پیدا کرده باشد. اما تعریفی که برای خیانت در جهان می‌شود این است که زن یا شوهر متوجه شود که همسر خود رابطه جنسی با فرد دیگری را به رابطه جنسی با او ترجیح می‌دهد. البته که نوع روابط در شبکه‌های اجتماعی را هم روابط ناهنجار می‌نامیم؛ بنابراین آن‌ها هم باید مورد بررسی قرار گیرد. زیرا که ریشه‌ای برای ارتباطات نزدیک‌تر و زمینه ساز خیانت جنسی است. حال در این قسمت سوال هایی ذهن ما را درگیر می‌کند که در ادامه به آن می‌پردازیم.

طرح سوال های متداول در این راستا:

۱- آیا اعتیاد می‌تواند باعث خیانت به همسر شود؟

بله؛ اعتیاد چه به صورت اعتیاد به مواد و مشروبات الکلی، چه به صورت اعتیاد رفتاری یکی از عوامل زمینه‌ساز مهم برای خیانت محسوب می‌شود. اعتیاد به موادی مانند الکل باعث می‌شود که میزان بازداری رفتاری فرد کاهش پیدا کند. به این معنی که فرد کارهایی می‌کند که در شرایط عادی انجام نمی‌دهد. این مسئله احتمال انجام رفتارهای پرخطر نظیر برقراری روابط

جنسی متعدد و محافظت نشده را افزایش می‌دهد و منجر به رفتارهای خیانت‌آمیز در او می‌شود.

۲- چرا مردان بیشتر خیانت می‌کنند؟

باور عامه بر این است که مردان تنوع طلب هستند و خیلی اتفاق می‌افتد که بعد از مدتی همسرشان برایشان تکراری می‌شود و این مسئله را عامل خیانت می‌دانند و امروزه با پیشرفت تکنولوژی و دسترسی راحت به اینترنت و فضای مجازی راه برای روابط مخفی با شخص سوم و روابط فرازنشویی بسیار راحت شده است.

۳- مهم‌ترین عامل برای خیانت در جامعه ما کدام مورد است؟

اصلی‌ترین عامل طلاق، ریشه در رابطه جنسی دارد و بر اساس آمار منتشر شده عامل ۳۰ تا ۳۳ درصد جدایی‌ها بوده است. از طرفی عشق و ابراز علاقه به همسر ایجاد میل و انگیزه می‌کند و رفتارهای ناهنجار انسانی را تعدیل می‌کند؛ بنابراین وقتی عشق و علاقه از بین برود آن وقت زوجین رو به روز از یکدیگر فاصله می‌گیرند.

۴- آیا ماجراجویی و تنوع طلبی باعث خیانت می‌شود؟

باید بگوییم بله. بعضی از افراد نیز برای ارضا حس تنوع طلبی خود و ماجراجویی اقدام به برقراری روابط دیگر می‌کنند. این دسته از افراد در مقابل کنترل این مدل از تکانه‌ها ناتوانند و در اغلب اوقات با برانگیخته شدن حس ماجراجویی و تنوع طلبی خود سعی در برقراری روابط جدیدی خواهند کرد.

۵- آیا فقر و مسائل اجتماعی در برنز خیانت موثر هستند؟

این مدل از خیانت در جوامعی که فقر بالاست بیشتر دیده می‌شود. در این جوامع زنان برای کسب منافع مالی و رسیدن به پول اقدام به برقراری روابط جنسی به صورت تن فروشی و یا

اقدام به برقراری رابطه با یک نفر برای تأمین شرایط مالی می‌کنند. گاهی در محیط‌های کاری افراد برای دست یابی به موقعیت‌های بهتر در چهار چوب روابط خود اقدام به خیانت می‌کنند.

بخش هفتم: نظریه سیستمی «کیفیت زناشویی» مارکز

استفن مارکز با نگرشی سیستمی به فرد، رابطه او با همسرش و رابطه فرد با دیگران مینگرد او چهارچوب نظریه خود را چنین توضیح می‌دهد که یک فرد متأهل دارای زاویه درونی، زاویه همسرش و زاویه سومی است. که هر نقطه تمرکز خارج از خود به جز همسر را نشان می‌دهد. او کیفیت زناشویی را نتیجه شیوه‌هایی می‌داند که باعث سازماندهی افراد متأهل میشود. فردی که من (او)، حرکات منظم و معینی اطراف و بین هر سه زاویه داشته باشد و به گونه ای خود را سازماندهی کند که نسبت به زاویه های گوناگونش، مشغولیت و توجه قوی داشته باشد، دارای کیفیت زناشویی بالایی است؛ اما در مقابل، در حالتی که یک زاویه، تمام توجه فرد را به خود جلب کند و سایر زوایا توجهی دریافت نکنند، فرد، کیفیت زناشویی پایینی دارد؛ بر این اساس، او هفت مدل کیفیت زناشویی را از هم متمایز میکند؛ چنانکه سه مدل را کیفیت زناشویی پایین و چهار مدل را کیفیت زناشویی بالا در نظر می‌گیرد. یکی از مدل‌های کیفیت زناشویی پایین، الگوی جدایی ای است که در آن، هر دو همسر با زاویه سومشان آمیخته اند و از زاویه همسری خود فاصله گرفته اند. سومین زاویه قدرتمند میتواند هر چیزی از جمله فرزند، کار و دوستان باشد. زناشویهای جدا، علیرغم پایین بودن کیفیت، میتوانند بسیار با ثبات و طولانی باشند. (عظیمی رستا و عابدزاده نوبریان) به نظر میرسد گاهی منظور از جدایی، طاق عاطفی است.

بخش هشتم: نظریه «مثلث عشق» استرنبرگ

نظریه «نظم خرد» به بررسی چهار مشکلی می‌پردازد که نظم اجتماعی در سطح خرد با آن مواجه است. چلبی از چهار نوع تعامل، سخن می‌گوید که در بررسی روابط

خانوادگی، عمدتاً یکی از این چهار نوع؛ یعنی «تعامل ارتباطی» مد نظر است؛ زیرا در این نوع تعامل است که حق و تکلیف و عاطفه مبادله میشود. وی از لحاظ تحلیلی نیز تعامل را دارای دو وجه عمده ابزاری و اظهاری میداند که روابط خانوادگی از مصادیق رابطه اظهاری محسوب میشود. در رابطه اظهاری، نوعی صمیمیت، اعتماد و تعهد وجود دارد و تعلق عاطفی و معاشرت‌پذیری، اساس این نوع رابطه را تشکیل می‌دهد مطابق نظریه مذکور، از طریق تعامل اظهاری، «ما»، «اجتماع» یا «گروه اجتماعی» شکل می‌گیرد؛ یعنی تعامل، سنگ بنای «ما» یا «اجتماع» است، مشروط بر اینکه تعامل، صبغه اظهاری به خود بگیرد. جهت حفظ «ما» و به طبع، حفظ الگوهای تعاملی، نظم اجتماعی خرد، حداقل در چهار بعد با چهار مشکل همفکری، همگامی، همدلی و همبختی مواجه است (چلبی ۱۳۷۵). با توجه به نظریه نظم خرد، اگر خانواده را اجتماعی کوچک و در سطح خرد در نظر بگیریم، در صورت ایجاد مشکل در همفکری، همگامی، همدلی و همبختی بین همسران، در تعامل آنها نیز اختلال ایجاد میشود که اختلال در بعد اظهاری تعامل همسران را میتوان طاق عاطفی خواند. کارکرد مهم رسانه‌های ارتباط جمعی، ایجاد همبستگی اجتماعی است. (مک کوایل ۱۳۸۰) معتقد است که پیدا کردن ینش راجع به اوضاع و احوال دیگران، همدلی اجتماعی، همدانپنداری با دیگران و کسب احساس تعلق، یافتن مبنایی برای گفتگو، تعامل اجتماعی، پر کردن جای یک همراه واقعی در زندگی و توانا ساختن فرد به ایجاد پیوند با خانواده، دوستان و جامعه از خدماتی است که رسانه‌ها ارائه میدهند و از آن طریق باعث کاهش انزوای اجتماعی و تحکیم همبستگی اجتماعی میشوند. از آنجا که انسان مدرن در جامعه‌های زندگی میکند که دستخوش تغییرات زیاد است، نمیتواند نسبت به آنچه در اطراف او میگذرد بیتفاوت باشد و دوست دارد نسبت به اوضاع جامعه، آگاهی و اشراف داشته و بتواند در آن اثرگذار باشد. رسانه‌ها با ارائه اطاعات خود، میتوانند به افراد در نظارت بر محیط خود کمک‌های فراوانی برسانند و امکاناتی را جهت مشارکت و اثرگذاری بر محیط در

اختیار آنها قرار دهند. با بزرگتر و پیچیده تر شدن جوامع، کارکرد روابط چهره‌به‌چهره و اعتماد فردی کمتر میشود. در چنین جوامعی، کسب اطاع و آگاهی از رویدادهای گوناگون به صورت فردی تقریباً غیرممکن است و افراد با کمک رسانه‌ها میتوانند چنین آگاهی را به دست آورند. رسانه‌ها با فراهم کردن این آگاهی‌ها و اطاعات، بر درک افراد از عملکرد گروه‌ها و نهادها تأثیر می‌گذارند؛ بنابراین در شکل دادن به سرمایۀ اجتماعی افراد مؤثر هستند. در عصر دوم رسانه‌ها، یعنی عصر اینترنت، پست الکترونیکی و ماهواره، خانواده‌ها نیز دچار تحول اساسی شده‌اند. رسانه‌هایی مانند توییتر، فیسبوک، یوتیوب و کیندل، مصرف‌کنندگان را به تولید کنندگانی تبدیل میکنند که آثارشان را به طور رایگان در دسترس همه قرار میدهند. بورديو رسانه‌ها را ابزاری در جهت دستیابی به اهداف و منافع فردی میدانند که عامان اجتماعی را قادر می‌سازد تا مستقیماً به منابع اقتصادی دست یابند و از طریق تماس با فرهیختگان و متخصصان، سرمایۀ فرهنگی خود را افزایش دهند؛ همچنین دسترسی به فرصتها، اطاعات و موقعیت‌های اجتماعی را برای افراد افزایش میدهد و سبب تقویت اعتماد و افزایش مشارکت عمومی می‌شود نقش ویژه‌ای برای رسانه‌های همگانی به عنوان منابع اطاعاتی و واسطه‌های اعتماد تعریف شده است که قضاوت افراد را تحت الشعاع خود قرار میدهد و با ارائه گزارشهای انتقادی از جامعه، باعث کاهش اعتماد به نهادهای رسمی و غیررسمی میشود. رابرت پاتنام نیز معتقد است که «رسانه‌ها تصویر خشنی از دنیای اطراف ما ارائه میدهند و نوعی احساس ناامنی را موجب میشوند که نتیجه آن، بیاعتمادی است و مواردی از قبیل کاهش کارهای داوطلبانۀ اجتماعی و خدمت به انسانهای نیازمند، ناشی از دلمشغولی‌های بیش از اندازه مردم به برنامه‌های تلویزیون، رادیو و به‌ویژه اینترنت است». او همچنین بیان میکند که «رسانه‌های جمعی، بیشترین اثرات نابودکننده را بر خانواده اعمال میکنند؛ چنانکه با گسترش استفاده از تلویزیون در مناطق روستایی و محلات کمدرآمد مناطق شهری، شکل جدیدی از سرگرمی ظهور کرد که منجر به کاهش راههای ارتباطی

چهره به چهره خصوصی کردن اوقات فراغت و در نتیجه، دور کردن افراد از خانواده و بازداشتن آنها از شرکت در اجتماعات گوناگون و فعالیتهای مدنی شد. با توجه به مطالب مذکور می‌توان گفت که رسانه‌های جمعی با تولید برنامه‌های متنوع بر ذهن و زندگی افراد تأثیر می‌گذارند و ممکن است آنها را از فضایی که در گذشته به آن تعلق داشته و هویت خود را در آن شکل داده‌اند، جدا سازند و به دنیایی وارد کنند که نمیتوان گفت واقعی است؛ همچنین ممکن است هویت افراد، ارتباطات و مشارکت آنها در جامعه و تعهداتشان نسبت به یکدیگر توسط این رسانه‌ها دچار تغییر شود؛ از این رو، رسانه‌های جمعی و شبکه‌های اینترنتی میتوانند ارتباطات نزدیک بین افراد را تغییر دهند.

بخش نهم: سبک زندگی متأثر از فضای مجازی

تأثیری است که فضای سایبری بر نوع سلیقه افراد، مصرف، ارزشها و نگرش آنان داشته است و به عنوان سبک زندگی دوم افراد در امتداد سبک زندگی دنیای واقعی آنان جریان دارد. اینترنت در ایران مطابق گزارش اتحادیهی جهانی مخابرات، کشور ما از نظر بهره‌مندی از اینترنت، در بین ۷۸۱ کشور جهان، رتبه‌ی ۸۱ را دارد که بر اساس طبقه‌بندی اتحادیه‌ی جهانی مخابرات، جزء کشورهای متوسط به شمار میرود. همچنین ۵۳ درصد استفاده‌کنندگان اینترنت را قشر جوان تشکیل میدهند و میانگین زمان صرف شده برای اینترنت ۳۵ دقیقه در هفته است از سوی دیگر، شبکه‌های دوستیابی در کشور ما به سرعت در میان جوانان ایرانی محبوب شده است و ایرانی‌ها رتبه‌ی سوم را در این شبکه‌ها کسب کرده‌اند فیسبوک معروفترین شبکه‌ی اجتماعی است و هم‌اکنون بیش از یک میلیارد نفر، عضو این شبکه هستند و در حال حاضر، بیشترین استفاده‌کنندگان آن در دنیا، جوانان ۷۸ تا ۵۳ سال هستند. بررسی نفوذ شبکه‌های اجتماعی مجازی در میان کاربران ایرانی نشان می‌دهد ایرانیان در سال‌های ۷۵۸۵ و ۷۵۸۱ رتبه‌ی چهارم وب‌نویسان جهان را کسب کردند. همچنین یکی از فعالترین کاربران شبکه‌های مجازی مانند فیسبوک محسوب میشوند. بر اساس آمار رسمی اورکات،

کاربران ایرانی با شش درصد، در سالهای ۷۵۸۱ و ۷۵۸۳ نصف آمریکاییها و دو برابر هندی ها، رتبه سوم در میان اعضای اورکات را کسب کرده اند.

بخش دهم: شکستن مرز فضای حقیقی و مجازی

این مسئله برای کاربران نوجوان و جوان اهمیت بیشتری مییابد؛ چرا که در این سنین، هنوز هویت افراد به طور کامل شکل نگرفته است و حضور در دالانهای مجازی اینترنت، از اتاقهای گفتوگو گرفته تا شبکه های اجتماعی، به آنان امکان آن را میدهد تا برای خودشان هویتی متفاوت از دنیای حقیقی پیرامون خود خلق کنند و همین امر منجر به رشد خیالبافی و دور شدن از پذیرش شرایط حقیقی زندگی میشود. در این حالت، جوان مرز بین فضای رئال و فضای مجازی را گم میکند و همان طور که از محیط پیرامونش تأثیر میپذیرد، از فضای مجازی نیز متأثر میشود. اهمیت این موضوع در اینجا است که همین هویت مجازی به افراد اجازه میدهد تا خود را هر گونه که دوست دارند معرفی کنند و از آنجایی که هیچ کس نمیتواند پی به هویت حقیقی آنها ببرد، پس افراد در محیط اینترنت خود را مُجاز به شکستن خطوط قرمز فضای حقیقی میدانند و همین هنجارشکنی ها از سوی برخی از افراد پیشرو، مسیر را برای دیگرانی که حتی در فضای مجازی ملاحظات ارزشها و هنجارهای اجتماعی را دارند باز میکند و به نوعی سبب عادی سازی رفتارهای خالف اصول و قواعد اجتماعی محیط حقیقی میشود.

بخش یازدهم: انواع خیانت

بند اول: خیانت عاطفی

در جامعه امروزی صحبت کردن با همکاران و دیگر کسانی که در اطرافتان وجود دارد، امری اجتناب ناپذیر است. حتی ممکن است شما با همکارانتان رابطه خانوادگی برقرار کنید و دوستی خانوادگی خوبی داشته باشید. این خیانت نیست. خیانت هنگامی رخ می دهد که شما حرف هایی با دوستان داشته باشید که اگر همسران بشنود، ناراحت شود. این که مخفیانه با شخص سوم صحبت کنید و یا پیام دهید، خیانت است.

بند دوم: خیانت جنسی

خیانت جنسی از خطرناک ترین چیزهایی است که یک رابطه را می تواند تهدید کند. خیانت جنسی اعتماد را خراب می کند و شریک زندگیتان را در معرض آسیب های جسمی و روحی قرار می دهد.

بند سوم: خیانت جنسی و عاطفی

مواردی که در بالا ذکر شد، از مواردی است که به روابط زناشویی صدمات زیادی می زند. حال اگر این دو نوع خیانت با هم جمع شوند مطمئناً اثراتی که بر شریک زندگی می گذارند، بیشتر خواهد بود و زندگی زوجین را بیشتر تهدید خواهد کرد.

بند چهارم: خیانت مجازی

امروزه با گسترده شدن اینترنت و شبکه های اجتماعی نوع دیگری از خیانت باب شده است. افراد در شبکه های اجتماعی با جنس مخالف دوستی برقرار می کنند. این نوع دوستی ها به مرور زمان به زندگی واقعی کشیده می شوند و رابطه زناشویی را مورد تهدید قرار می دهند.

بخش دوازدهم: بررسی و شناخت روابط فرازناشویی

در پی افزایش طلاق قانونی، عاطفی، همچنین قتل های ناموسی که به دلیل خیانت زوجین شکل می گیرند و همچنین نرخ قابل توجه روابط فرا زناشویی، لازم است روان شناسان، جامعه شناسان بطور خاص به این آسیب پردازند. در بررسی های روش شناسانه که تعدادی از صاحب نظران در کشور های مختلف انجام دادند به این نتیجه رسیدند که معنای خیانت در هر فرهنگ و هر رابطه متفاوت است به عنوان مثال آبراهام، کرامر، فرنانس و ماهلر (۲۰۰۳) عنوان کردند که خیانت عاطفی برای زنان و خیانت جنسی برای مردان دردناک تر است. همچنین روابط حل نشده زمان مجردی (خصوصاً دوران کودکی و بلوغ) و کاهش صمیمیت بین زوجین هم از دلایلی هستند که می تواند زمینه های بوجود آمدن روابط فرازناشویی را تقویت کند. بر همین

اساس میل به درگیر شدن در روابط خارج از محیط زناشویی در خصوص یکی از زوجین که بیشترین کمبود را احساس می‌کند، افزایش یافته است. باید اظهار داشت که در روابط فرازناشویی زنان، غالباً ابتدا درگیری عاطفی در آنان شکل می‌گیرد و در پی گذر مدت زمانی امکان دارد به روابط جنسی ختم گردد اما در خصوص مردان ممکن است این قضیه برعکس شکل گیرد. این تفاوت‌ها بر اساس باورهای زوج نسبت به یکدیگر است به دلیل نقش‌های متفاوت زنان و مردان در هر فرهنگی که اغلب گوناگون است و فرض‌های مربوط به خیانت نیز که ناشی از ارزش‌های مختلف هر فرهنگ است مسأله خیانت پیچیده‌تر می‌شود پن و همکاران (۱۹۹۷) عنوان کردند که درمانگران زمانی که با اقلیت. رابطه فرازناشویی باعث می‌شود زوجین با آن که زیر یک سقف زندگی می‌کنند، روابط عاطفی آنها دچار اختلال گردد و به مرور نسبت به یکدیگر بی‌تفاوت شوند و در کنار شخص ثالث احساس آرامش کاذبی داشته باشند و به مرور امکان وقوع طلاق قانونی و یا حفظ رابطه زوجیت اما همراه با خیانت شکل گیرد و منجر به مشکلات بعدی می‌گردد.

بند اول: آسیب‌های روابط فرازناشویی

شرایط گذر از سنت به مدرنیته، خانواده‌ها را دچار بحران کرده است، از عوامل آسیب‌زای مهم عدم استفاده مناسب از شبکه‌های مجازی است. روابط فرازناشویی رابطه مستقیم و دوطرفه با طلاق دارد و اگر بتوانیم بحران طلاق را کنترل کنیم، می‌توانیم روابط فرازناشویی را هم کنترل کنیم، اما نباید بحران را انکار کنیم. مشکلات دوران گذار است، اما می‌شود تبعات آن را کاهش داد و آن را کنترل کرد. از جمله آسیب‌های مهم روابط فرازناشویی می‌توان به موارد زیر اشاره نمود:

۱- شکل‌گیری طلاق

۲- تعارضات تربیتی فرزندان

۳- کاهش نرخ ازدواج

۴- کاهش صمیمیت خانوادگی

۵- کاهش ارزش‌های فرهنگی- اجتماعی

۶- کاهش میل به ادامه زندگی مشترک

۷- تزلزل و نزول اخلاق اجتماع

بند دوم: دیدگاه‌های چند فرهنگی در مورد خیانت زناشویی

مطالعات موجود به دلیل تعداد اندک شرکت‌کننده‌های با فرهنگ‌های مختلف و نبود نتایج هماهنگ در مورد نژاد‌های مختلف کاربرد محدودی را به وجود می‌آورد (بلو و هارت نت، ۲۰۰۵). از آنجا که ممکن است فرهنگ یک زوج با فرهنگ زوج دیگر متفاوت باشد موضوع خیانت را با چالش‌هایی همراه می‌کند و در نتیجه در مورد نقش ارتباطات خارج از تعهد، تعارضاتی به وجود می‌آید. به عنوان مثال ترآس (۲۰۰۳) عنوان می‌کند که لاکاساجیکا یا خانه کوچک، یک رسم آمریکایی لاتین است که مرد در حالی که ازدواج کرده، یک خانواده و نیز همسر دیگری دارد. در بعضی از جوامع که پاکدامنی زن بسیار ارزشمند است خانواده‌ها ممکن است در مورد زنی که خیانت مرتکب شده مرگ را پیشنهاد کنند. ترآس متذکر می‌شود در جوامع غربی که بنیاد‌های مسیحی دارند در مورد ارتباطات خارج از ازدواج شکیبایی محدودی وجود دارد. اگرچه جوامع غربی در رابطه با روابط خارج از زناشویی شکیبایی بیش‌تری دارند ولیکن ادامه این رابطه و غالب شدن این دیدگاه را تأیید نمی‌کنند. و اینکه نقطه نظرهای ذکر شده به وسیله‌ی تمامی افراد از گروه‌های فرهنگی مورد قبول نیست. با توجه به پژوهش‌های انجام شده در فرهنگ‌های متفاوت می‌توان نتیجه گرفت که مذهب و معنویت به عنوان بخش‌های تشکیل‌دهنده‌ی هویت افراد چه در گروه‌های

اقلیت و چه در جمعیت کلی حائز اهمیت می باشد زیرا آموزش های اخلاقی بسیاری از مذاهب در خدمت ارتباطات صحیح مورد استفاده قرار می گیرد.

بند سوم: راهکار و طرح مسئله به منظور کاهش روابط فرازناسویی

حریم خصوصی زوجین در زندگی مشترک باید به حداقل برسد. حریم خصوصی یک تعریف فرهنگی است و بهتر است زوجین از روز اول مشخص کنند که حریم خصوصی از نظر آن‌ها به چه معناست؟ گاهی اوقات تلفن همراه یک نفر، دنیای او می شود و اگر آن شخص بگوید که تلفن همراه من حریم خصوصی است، غیرقابل درک است! اگر قرار باشد بین زن و مرد تا این اندازه حریم خصوصی وجود داشته باشد پس برای چه آن‌ها با هم ازدواج کرده اند؟ به طور کلی نمی شود تعیین کرد که حریم خصوصی بین زن و شوهر چقدر است، اما می توان گفت که باید در حداقل باشد. برای پیشگیری از خیانت باید جاذبه ها را در زندگی زناشویی افزایش دهیم. چون انسان موجودی است که دغدغه ارتباط دارد. وقتی در داخل خانه این ارتباط وجود نداشته باشد، فرد احساس تنهایی می کند و به بیرون از خانه رجوع می کند. همه ما دوست داریم که به ما احترام بگذارند، در فضای امن و صمیمی و خالصانه باشیم؛ بنابراین ویژگی هایی در خود ایجاد کنیم که من را دوست داشته باشد؛ خوش بو باشم، خوش گفتگو باشم، بخشنده باشم، مهربان باشم. سپاسگزار باشم. ما باید گاهی اوقات خودمان را جای همسرمان بگذاریم و انتقاد پذیر باشیم. با همسرمان همدلی کنیم. خوش قول باشیم. در روابط خود نشاط و شادی داشته باشیم و بازی، مسافرت، ورزش، مهربانی را یاد بگیریم. برایمان مهم باشد که بیمار است یا درد دارد. هیچ گاه مسئولیت خود را در مقابل او از بین نبریم. همه این ها منجر به این می شود که طرف مقابل به سمت خیانت نرود. برگزاری دوره های آموزشی مهارت های جنسی زناشویی برای جوانان و میانسالان، نقش مؤثری در کاهش این روابط دارد. شیوه هایی مانند کتاب درمانی و فیلم درمانی نیز در این زمینه مؤثر است. فیلم هایی که از آغاز خیانت تا تمام شدن آن را نشان می دهند. همچنین آموزش تخصصی مشاوران که بدانند چگونه زوج درمانی کنند. پیش نیاز کردن مشاوره قبل از ازدواج، تدوین پرسشنامه ای جهت سنجش

طبع جنسی زوجین، برنامه‌ریزی برای فرهنگ‌سازی جدی در مورد استفاده از ماهواره، اینترنت و برگزاری کارگاه تفاوت‌های روانشناختی زن و مرد از دیگر راهکارهای کاهش روابط فرا زناشویی است.

نتیجه‌گیری

فضای مجازی نسل جدیدی از روابط اجتماعی هستند که با این که عمر زیادی دارند، توانسته اند به خوبی در زندگی مردم جا باز کنند مردم بسیاری در سنین مختلف و از گروه‌های متفاوت در فضای مجازی کنار هم آمده‌اند و از فاصله‌های بسیار دور در دنیای واقعی، از این طریق ارتباط برقرار کنند، این فضا با این که می‌تواند بسیار استفاده‌های مفیدی برای همه داشته باشد، اما متأسفانه به خصوص در کشور ما با توجه به دلایل که قبلاً ذکر شد افراد را به خود جذب کرده و در بین خانواده‌ها بسیار طرفدار دارد. زن و شوهر جوان و متأسفانه متأهل اکثر وقت خود را در وایبر، تلگرام، لاین، واتساپ، اینستاگرام و... و گروه‌های مختلف می‌گذارند که در نهایت خواسته یا ناخواسته به عواقب ناگواری (خیانت) ختم می‌شود، که برای حداقل رساندن همه‌ی این عواقب باید از سوی خانواده‌ها (زن و شوهر) و جامعه اقداماتی صورت گیرد. بنظر می‌رسد مهم‌ترین راهکار در راستای یافته‌های این پژوهش، اطلاع‌رسانی و آگاه‌سازی افراد و به ویژه زوجین از ماهیت غیر واقعی و ساختگی عشق‌های مجازی، شخصیت‌های دروغین، فیلم‌ها و عکس‌چت روم‌ها، در فضای مجازی می‌باشد. پیشگیری از آسیب‌های فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی و توجه والدین به رفتار فرزندان بسیار مهم می‌باشد و برای جلوگیری از هم‌پاشیدگی خانواده‌ها، والدین باید تا حدودی به فناوری‌های روز دنیا مسلط باشند و آگاه باشند که تغییر در رفتار فرزندان به معنای ایجاد تغییر در طرز فکر آن‌ها می‌باشد و هنگامی که بنیان فکری و شخصیت آن‌ها به صورت ناصحیح شکل گیرد، راه نفوذ شیادان به حریم خصوصی افراد و محیط امن خانواده باز می‌شود. لذا، چنانچه خانواده‌ها نسبت به شیوه‌های جدید ارتباطات آگاهی و شناخت کافی و لازم را داشته باشند، از انجام بسیاری از جرایم و ارتباطات پنهانی جلوگیری به عمل می‌آید.

در سخن پایانی برای این که در آینده ی نزدیک تعداد طلاق ها در بین زوجین کم شود و دیگر شاهد خیانت و بی وفایی همسران به هم دیگر نباشیم لازم است که به جوانان و نوجوانان خود آموزش دهیم به آن ها در انتخاب درست همسر، مهارت های زندگی، حل مسائل زندگی و دوستی با همسر را آموزش دهیم و در واقع آن ها را مجهز و آماده ی زندگی با همسر در زیر یک سقف نماییم.

منابع و مآخذ

- ۱- آبوت، پاملا و والاس، مکر، جامعه شناسی زنان، ترجمه ی: منیژه عراقی، انتشارات نی، تهران، ۱۳۹۲.
- ۲- اعزازی، شهلا، خشونت خانوادگی، زنان کتک خورده، انتشارات سالن، تهران، ۱۳۸۱.
- ۳- اسعدی، سید حسن، حقوق زن (پژوهشی تطبیقی درباره حقوق زنان)، انتشارات میزان، ۱۳۹۱.
- ۴- اسکندری، عبدالکریم، موقعیت حقوق زنان بزه دیده در فقه و حقوق، انتشارات قم، موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی، ۱۳۹۱.
- ۵- جزئی، نسرین، نگرشی بر تحلیل جنسیتی در ایران، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۹۵.
- ۶- حسینی، عباس، حقوق زن در ایران و اسناد بین المللی، انتشارات گنج دانش، ۱۳۹۳.
- ۷- زیبایی نژاد، محمدرضا و سبحانی، محمدتقی، درآمدی بر نظام شخصیت زن در اسلام، انتشارات دارالنور، ۱۳۸۱.
- ۸- سروش، عبدالکریم، دیانت و مدارا و مدنیت، انتشارات کیان، ش ۴۵، ۱۳۷۷.
- ۹- فالاجی، اورiana، جنس ضعیف، ترجمه ی: یغما گلرویی، انتشارات نگاه، ۱۳۸۷.
- ۱۰- کی نیا، مهدی، مبانی جرم شناسی، جلد دوم (جامعه شناسی جنایی)، چاپ دوم، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۹۶.
- ۱۱- مرتوس، جولی، آموزش حقوق انسانی زنان و دختران، ترجمه: فربرز محمدی ۱۳۸۶.
- ۱۲- مینو چین، سالوادر، خانواده و خانواده درمانی، ترجمه: باقر ثنایی ۱۳۷۴.

- ۱۳- یوسفی اشکوری، حسن، تفکر و خشونت، نشر کیان، ش ۴۵، ۱۳۸۸.
- ۱۴- بیابانگرد، اسماعیل و جوادی، فاطمه، سلامت روانشناختی نوجوانان و جوانان شهر تهران، فصلنامه علمی - پژوهشی رفاه اجتماعی، سال چهارم، شماره ۱۴، ۱۳۸۳.
- ۱۵- پناقی، لیلی، خشونت علیه همسر و عوامل موثر بر آن از دیدگاه قربانیان، خانواده پژوهشی، شماره ۷، پاییز ۱۳۹۴

